

ŽEMAITIJOS dvarų paveldą saugantys valstybiniai Vilniaus ir Kauno muziejai

Lietuvos, tarp jų ir Žemaitijos, dvarai buvo ne tik ūkiniai, politiniai bet ir svarbūs kultūros bei švietimo centrai. Kaip ir kituose Vakarų Europos dvaruose, čia gyvenę dvarininkai kaupė meno ir kitas vertybes, daugelis turėjo turtingas bibliotekas, saugojo giminės archyvus. Dalis šių vertybių dar iki Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo įvairiais keliais atsидūrė visuomeninių draugijų, besikuriančių viešųjų, o vėliau ir valstybinių muziejų, bibliotekų, archyvų žinioje.

Tarp tokių muziejų buvo 1855 m. grafo, istoriko, kolekcininko, Lietuvos archeologijos pradininko, Vilniaus laikinosios archeologinės komisijos įkūrėjo Eustachijaus Tiškevičiaus (1814–1873) įsteigtas pirmasis viešas muziejus Lietuvoje – visuomeninis Vilniaus seniųjų muziejus, lankytojams duris atvėręs 1856 m. tada uždaryto Vilniaus universiteto patalpose. Šio muziejaus veiklą po 1863–1864 m. nutraukus, jis buvo reorganizuotas ir suvalstybtintas, o dalis jame sukauptų vertybių išvežta į Maskvą. Likę rinkiniai buvo perduoti prie Vilniaus viešosios bibliotekos suformuotam Seniųjų muziejui, kuris 1867–1915 m. veikė kaip bibliotekos padalinys.

1918–1919 m. Lietuvos patriarcho Jono Basanavičiaus ir Vilniaus seniųjų muziejaus bei Lietuvių mokslo draugijos rinkinių pagrindu buvo pradėtas kurti Istorijos ir etnografijos muziejus. Šis darbas nutrūko Lenkijai okupavus Vilnių. Tarpukario metais Vilniuje veikė kelių draugijų muziejai. 1941 m. čia buvo įsteigti Etnografijos ir Istorijos muziejai.

Vilniaus seniųjų muziejaus bei tarpukariu Vilniuje veikusių mokslo draugijų rinkinių pagrindu 1952 m. įsteigtas Istorijos ir etnografijos muziejus, kuris 1992 m. pavadintas Lietuvos nacionaliniu muziejumi. Šiandien tai didžiausius eksponatų rinkinius saugantis muziejus (dabar iš viso juose – daugiau negu 1 milijonas 400 tūkstančių eksponatų). Visais šio muziejaus formavimosi etapais minėtų draugijų ir muziejų veikloje yra dalyvavę iš Žemaitijos dvarų kilę, ten gyvenę ar kitaip su šiais dvarais susiję kultūros paveldu besidomintys, juos rinkę žmonės ir savo turėtomis vertybėmis papildę šio muziejaus rinkinius.

Daug meno kūrinių, kitų kultūros paveldo objektų iš Žemaitijos dvarų yra patekę ir į du pagrindinius

mūsų šalies dailės muziejus. Vienas jų – Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, kuriam pagrindas buvo padėtas 1907 m. ir kurio rinkiniuose dabar yra apie 260 tūkst. eksponatų. Antrasis – Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 1921 m. pabaigoje pradėjęs veikti kaip M. K. Čiurlionio vardo galerija. Šiandien jo rinkiniuose – daugiau negu 480 tūkst. eksponatų. Ne kur nors kitur, o šiame muziejų saugoma didžiausia Žemaitijos Oginskių dvarams anksčiau priklausiusių dailės kūrinių kolekcija. Ji ištyrinėta, išleistas ir jos katalogas.

Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje yra nemažai iš Žemaitijos dvarų patekusių didikų portretų, Tytuvėnėlių (Tytuvėnų) dvare gyvenusios dailininkės Sofijos Romerienės ir kitų su Žemaitija susijusių menininkų kūrinių, gintaro grynuolių ir dirbinių, kt.

Ketvirtasis ne Žemaitijos etnografiniame regione veikiantis Lietuvos muziejus, kuriame taip pat yra daug iš Žemaitijos dvarų patekusių vertybių, – 1921 m. pradžioje Kaune įkurtas Karo muziejus (dabar – Vytauto Didžiojo karo muziejus). Jo rinkiniuose yra apie 321 tūkst. eksponatų.

Gausu Žemaitijos dvaruose gyvenusių rašytojų gyvenimą ir kūrybą liudijančių eksponatų sukaupta ir saugoma Kaune 1936 m. įsteigtame ir iki šiol veikiančiame kunigui, poetui, pedagogui, visuomenės veikėjui, profesoriui Jonui Mačiuliui-Maironiui (1862–1932), kuris gimė Raseinių rajono Pasandravio dvare, priklausiusiame name. Šio muziejaus fonduose – apie 332 tūkstančiai eksponatų. Čia turtingi ne tik Maironio, bet ir iš kitų Žemaitijos dvarų kilusių rašytojų eksponatų rinkiniai: Simono Tado Stanevičiaus (1799–1848), Julijos Beniuševičiūtės-Žymantienės (1845–1921, lit. slapyv. Žemaitė), Marijos Pečkauskaitės (1877–1930, liter. slapyv. Šatrijos Ragana), seserų Sofijos Ivanauskaitės-Pšibiliauskienės (1867–1926) ir Marijos Ivanauskaitės-Lastauskienės (1872–1957), pasirašinėjusių bendru Lazdynų Pelėdos slapyvardžiu. Šiame muziejuje saugoma ir nemažai eksponatų, į jį patekusių iš kitų bajoriškas šaknis turėjusių žemaičių rašytojų gimtinių, tėviškių, jų giminių, artimųjų, draugų bei bičiulių archyvų.